

Карпатська Україна в мемуарах. За цілі десятиліття панування однопартійної системи в колишньому СРСР, учасники Карпатської України не мали можливості поділитися своїми думками про особисту участь в утвердженні Карпато-української держави та захисті її під час агресії гортистської Угорщини. Таку можливість вони одержали тільки на початку 90-х років. На противагу їм, за кордоном перші спогади з'явилися вже в 1939–1940-х роках. Піонерами в цьому відношенні стали автори збірника “Карпатська Україна в боротьбі”, який побачив світ у Відні в 1939 р. Наступного року опублікував свої спогади відомий український письменник, очевидець закарпатських подій В.Бірчак («Карпатська Україна: спомини й переживання»). Одним із перших, хто почав досліджувати історію Карпатської України, був О.Ольжич. Цю проблему він піднімав у статтях мемуарного характеру “Вояки-будівничі” та “Український націоналізм”. Величезний вплив ідеології українського націоналізму на розвиток політичного життя в Карпатській Україні відзначають у своїх спогадах Д.Андрієвський, А.Дад, М.Капустянський, А.Мельник, С.Росоха. Спробу акумулювати своє розуміння історії Закарпаття з найдавніших часів до наших днів зробив Ю.Химинець. Заслужують на увагу спогади відомого закарпатського поета, редактора газети “Нова свобода” В.Гренджі-Донського, підготовлені до друку видавництвом “Карпатського Союзу” в США. Автор спогадів висловив свої міркування з приводу наслідків конференції в Мюнхені (29–30 вересня 1938 р.), Віденського арбітражу (2 листопада 1938 р.), описав евакуацію з Ужгороду, дав оцінку діяльності автономних урядів А.Бродія і А.Волошина тощо. На сторінках спогадів В.Гренджі-Донського знаходимо відомості про боротьбу карпатських січовиків з угорськими і польськими терористами, антиукраїнську діяльність проугорської “п’ятої колони”, наводиться цікавий статистичний матеріал про соціально-економічне і культурне становище краю. Всі шість засідань Союму детально описав і дав їм високу оцінку С.Росоха. Оборонні бої на різних ділянках фронту і героїзм карпатських січовиків описали у своїх спогадах М.Бандусяк, В.Ком’яті, В.Костак, Ф.Попович, С.Росоха, Ф.Сас, Є.Стахів, С.Сулятицький, Г.Яворенко, О.Волянський, Я.Голота, С.Єфремов, М.Кульчицька, І.Маргітич, С.Пап, В.Поштак, М.Чумалівський та ін. Репресії гортистів по відношенню до місцевого населення і встановлення жорстокого фашистського режиму на території Карпатської України знайшло своє відображення у спогадах Л.Баботи, Р.Борковського, Ф.Іванчо, О.Пайкоша, С.Папа, П.Потушняка, М.Чирського, В.Гренджі-Донського, Ю.Химинця та ін. Про масові переходи польсько-чеського кордону українцями з Східної Галичини в Карпатську Україну наприкінці 30-х років та про їх участь в розбудові держави, писали у своїх спогадах Д.Куп’як і В.Онуфрик. Вони твердили, що в українському таборі були відсутні суперечності, однак протилежної точки зору притримуються М.Бандусяк, Г.Божок, П.Кореневич, С.Решетило, І.Сарвадій, В.Шандор, С.Сабол (Зореслав). Вони вважають, що не чехи, а січовики, зокрема члени ОУН, виступили ініціаторами захоплення чеської зброї, що вилилося у кровопролитні бої 13–14 березня 1939 р. Названі автори вважають, що радикально настроєні керівники Карпатської Січі готували державний переворот з метою скинення уряду А.Волошина, який вважали надто ліберальним і малоенергійним. В.Шандор першим ґрунтовно дослідив діяльність Представництва уряду Карпатської України в Празі, Державної Господарської Ради, Чехо-Словацького закордонного інституту, делегації УНО тощо. Окремі аспекти історії Карпатської України знайшли своє відображення у спогадах А.Кущинського, С.Клочурака, В.Маркуся, М.Папа, А.Штефана, М.Химинець, М.Ігнатишин-Логуш, Є.Мацяха. Спогади про А.Волошина, Ф.Тацинця, М.Колодзінського, З.Коссака, О.Блестіва, Д.Климуша та багатьох інших опублікували М.Бандусяк, Г.Блестів-Корж, М.Вайда, В.Герзанич, А.Дад, А.Кущинський, В.Лар, М.Могорита, Ф.Сас, А.Штефан та ін. Оцінку діяльності членів ОУН в Карпатській Україні зробив С.Ленкавський. **М.М.Вегеш**